

Chvála animovaného filmu

„Každý máme v sobě zasuté obrazy. Jsou tak jasné, tak přesvědčivé, že je ani nemusíme kreslit. Dají se rovnou modelovat,“ říká výtvarník, režisér a animátor **Jan Balej**. Seznamte se, prosím.

Vstává ráno okolo šesté. Přinejmenším, ne-li dokonce ještě dřívě. V osm už ho každopádně najdete v ateliérech Hafan film Praha. Zazvoníte, pak projedete průjezdem na klasický pražský dvůr a jste v jiném světě. V tom přizemním domku bývala prý kdysi opravná plynových karem, dnes tu voní barvy a dřevo, zatímco bard českých animátorů Alfons Mensdorff-Pouilly právě připravuje další scénu k filmování. Všude světla, loutky, počítače... A Jan Balej? Uvaří mi bylinkový čaj, zatopí ve své malé pracovně. Na stěnách visí plakáty k Formanovým filmům, nejrůznější vzorky, obrázky nebo skici, na stole – vedle tužek a bloků – se k sobě tiskne skupinka velkých smutných loutek. Samí dobří známí z Jedné noci v jednom městě, z filmu, který Janu Balejovi přinesl velké uznání na zdejší scéně (Český lev) i v zahraničních vodách (Zlatý kotouč z kalifornského Tiburonu, Grand Prix z Lisabonu).

Na tom filmu jste pracoval celých šest let. Jak takový proces vlastně začíná? Nakreslíte si nejprve hlavní postavy...

... nejprve si je napíšu. Někdy sám, někdy s někým. Vznikne literární námět, od literárního námětu se odvine scénář a pak s ním a s výtvarnými návrhy putu-

Režisér animovaných filmů musí být tedy hodně trpělivý.

Bezesperu. Ale nemyslete si, že nějak strádám. Stále v tom nacházím zalíbení.

V čem přesně?

Asi v té zvláštní symbióze různých věcí, rovin, technik a prací, které animovaný film nabízí. Studoval jsem grafiku na Hollarce a pak jsem chtěl být sochařem. Jenže na sochařinu jsem se nedostal, což mi přineslo jisté prozření. Můj záběr se pak trochu rozšířil, dělal jsem grafické listy, hodně kreslil. A v loutkovém filmu se to všechno protklo: kreslím, přitom modeluju – takže i trochu sochařím, maluju. A ještě režíruju a píšu. Hodně si sám sobě mohu vyhovět. Je to příjemné.

Hafan film Praha jste založil na začátku 90. let, kdy ještě doznívala slavná éra loutkových filmů Jiřího Trnky a dalších výtvarníků. Pak ale přišlo období, kdy se zdálo, že animovanému filmu zvoní umíráčkem. Báli jste se?

Někdy práce byla, jindy nebyla, ale nikdy jsme neměli pocit, že bychom měli někam utíkat. Nebo to vzdávat. A dnes? To už se vůbec nebojím. Jezdí sem hodně lidí ze světa, náš film se prosazuje na zahraničních festivalech, vidím také

O animovaný film se dnes nebojím

no, nafilmováno, napsáno. Nedivím se, že si občas kladou otázku, zda má cenu tohle vůbec ještě dělat. Má smysl se tím zabývat? My jsme si takové otázky nekladli, neb jsme netušili, co se odehrává za hranicemi. V tom jsme asi měli výhodu. Na druhé straně mi přijde, že dnešní mladí filmaři jsou zase životaschopnější, můžou při studiu pracovat a také pracují, jsou průraznější. I když to je také hrozný tlak. Přijedou sem, studují, potřebují mít nějaké peníze na bydlení a živobytí. A tak vyhledávají kontakty i v oborech, které vůbec nesouvisí s filmem. Nemožou se tolik soustředit.

Vy jste se nikdy neživil jinou prací?

Po střední škole jsem se živil různě: byl jsem vlekařem na horách, dělal jsem u Poštovní novinové služby... Teprve po dvou letech na vojně jsem se dostal na UMPRUM a k animovanému filmu.

A pak už jste nikdy neměl strach, že ho budete muset opustit, protože se s ním prostě neživíte?

Kdyby to mělo skončit, tak si najdu jinou práci. Mimochodem, animovaný film je zvláštní ještě v tom, že při něm hodně pracujete rukama: stále něco brousíte, natíráte, pak něco řezete, le-

mladou generaci na škole, která se velmi zajímá o animované filmy, chce je dělat.

Jsou mladí lepší, než jste byli vy?

V něčem jsou určitě lepší. Mají víc možností, přicházejí sem také studovat z celého světa. Ale je to zvláštní, jako by jim svět dneska nabízel větší prostor, ale zároveň jim i jisté krajiny odmítal ukázat.

Proč?

Pracují pod tlakem množství informací, vidí, co všechno už bylo vytvoře-

píte. Práci bych tedy se svou manuální zručností určitě našel. Nicméně, i když snad měl animovaný film svá kritická období, dnes se o něj fakt nebojím.

Někteří vaši kolegové to tak vesele nevidí, postrádají třeba předfilmy.

Předfilmy byly v kinech skvělá věc. Vím, že někteří filmaři po nich volají, ale kdoví, jestli by to takhle vůbec ještě mohlo dnes fungovat. Samozřejmě, pro nás by to bylo velké zviditelnění, musíme se spolehnout jen na televizi a pár

Animátorka Marta Kačorová...

... a její kolegyně Lenka Křížová

Smutná paní z filmu Jedné noci v jednom městě

Jan Balej se svým „hřbitovem“ loutek

Pracujete rukama, stále něco brousíte, natíráte, lepíte...

ju buď do České televize, nebo k Fondu pro kinematografii. A pokud jsou schváleny a jdou do výroby, nastává další fáze – takzvaně trojrozměrná: výroba loutek, prostředí, dekorací, rekvizit... Většinu si snažíme dělat sami, jen ty nejsložitější věci – jako například kostry loutek – dáváme vyrobit na zakázku. A až když je vše připraveno, začíná natáčení.

Jak dlouho točíte?

Dva tři roky. Večerníček, co teď děláme, máme rozvržený do roku 2010.

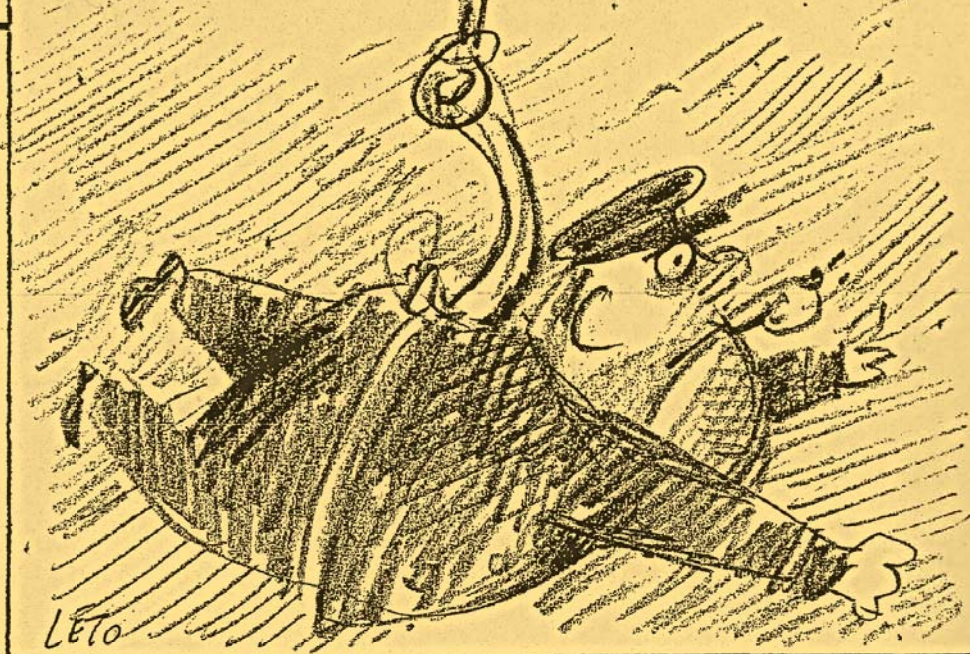
Alfons Mensdorff-Pouilly, Jan Balej a Patricia Ortiz Martinez

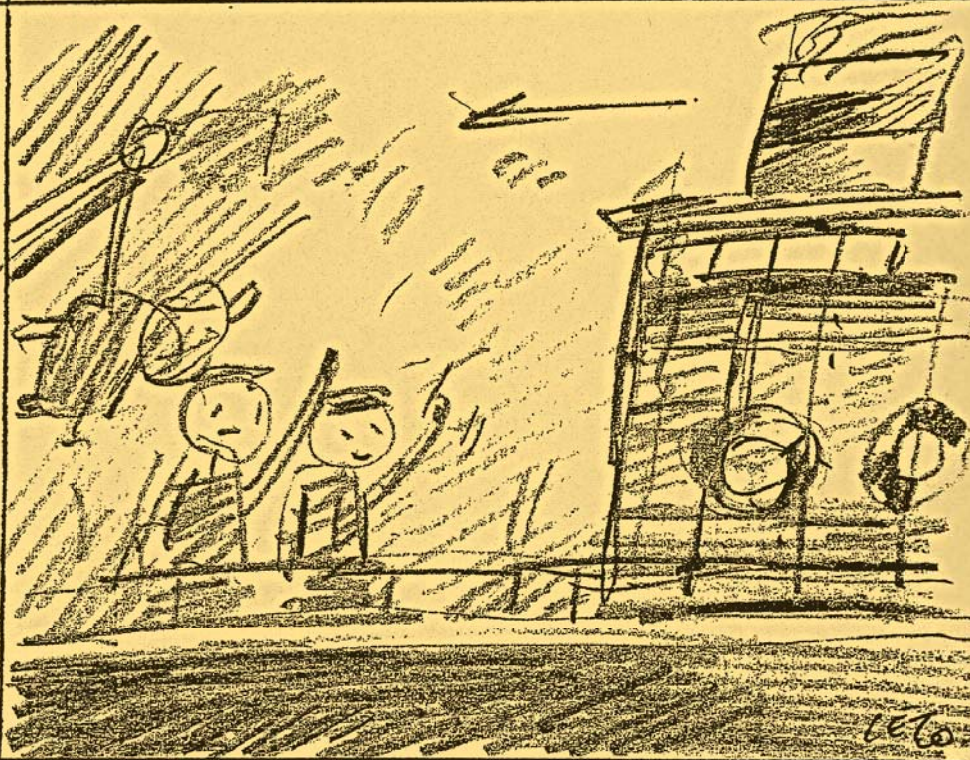
Pejsek z Jedné noci v jednom městě

... mám rád to řemeslo, *mám rád lidi okolo něho.*

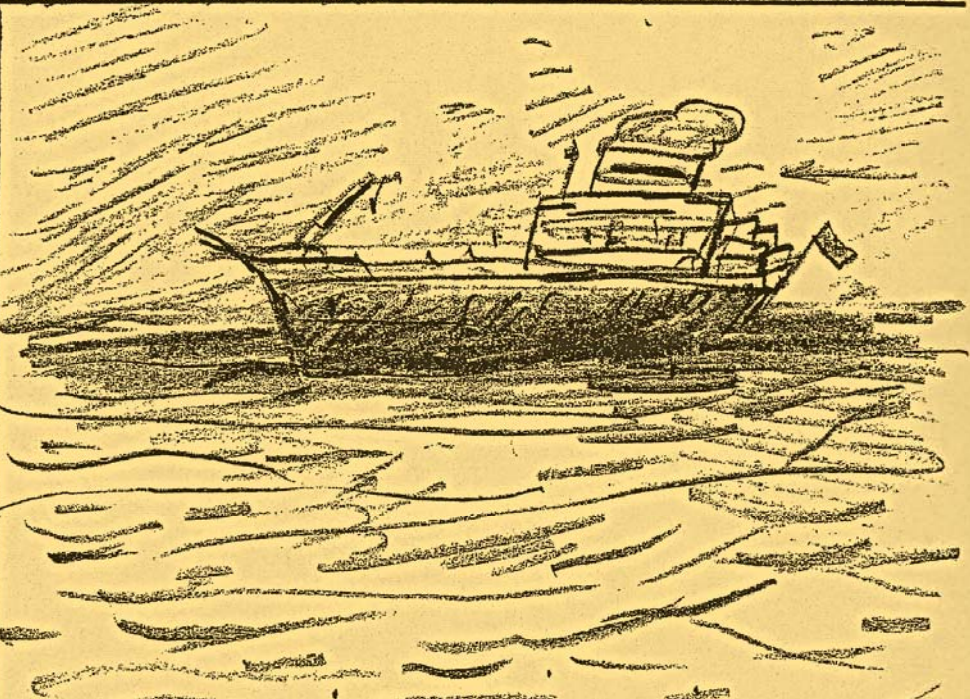
KAPITAN DÁ PÍŠTALCOV
POVEZ K VYPLETÍ.
A HNED NA TO SE OZVOU
LODNI SICEŇY.

'LOD' SE POROUHA.
NADOBIVÍ CI ZHORA
PRAVÍ, PAK PROTBDE KOA-
RICE KONIN A NAKONCE
ZAB' S VLAKOU TŘEPE-
TALOU.

A LOD' PULJE DAL.

Jan Balej, stránka z obrázkového scénáře
k filmové povídce *Moře, strýčku, proč je slané?*
(*Fimfárum 2*)

Jan Balej (*1958)

vystudoval pražskou VŠUP, ateliér filmové a televizní grafiky, a pak působil jako výtvarník ve Studiu Jiřího Trnky. V roce 1990 založil s přáteli studio animovaného filmu Hafan film Praha, které se zaměřuje na televizní a filmové projekty. V jeho rámci realizoval nejprve svůj čtyřdílný loutkový pohádkový projekt *Tom Paleček*, posléze animovaný televizní seriál *Jak to chodí u hrochů* (celkem dvacet šest dílů).

Spolu s režiséry Klimtem, Pospíšilovou a Pojarem pracoval i na animovaném celovečerním filmu podle knížky Jana Wericha *Fimfárum 2* (2006), do nějž jako scenárista, režisér a výtvarník přispěl povídkou *Moře, strýčku, proč je slané?*

V roce 2007 natočil svůj celovečerní autorský debut *Jedné noci v jednom městě*, který získal Českého lva za nejlepší výtvarný počin. Film vyhrál také Grand Prix na festivalu *Monstra* v portugalském Lisabonu, další ceny si přivezl z festivalů v Třeboni, v kalifornském Tiburonu, v Nairobi nebo Bukurešti.

Foto: Günter Bartoš

celovečerních filmů. Tak to prostě je. Všeobecné povědomí o animovaném filmu není velké, ale zase žádná tragédie. Popravdě řečeno – někdy dělám film a vím, že se s ním doma neuplatním. Ale musím ho dělat, protože ho mám v hlavě, chci ho. A když se podaří, což je předpoklad, pošlu ho do zahraničí – na festivaly. Tam sklízí odezvu...

... a také nejruznější ceny. Těch máte víc než dost. Pomáhají v prosazování nových nápadů?

Když už jsme u cen – s animovaným filmem to ani tady není tak zlé, když se s ním počítá v Českých lvech. Nemyslíte?

Jste bytostný optimista. Gratuluju. K vaší povaze ale dvakrát nepasují figurky, co stojí na vašem pracovním stole. Podivín s uřízlým uchem, stará dáma se smutným psíkem...

Bubáci. Víte, že jsem si je ani nekreslil? Rovnou jsem je modeloval.

Jak to?

Každý máme asi v sobě zasunuté obrazy. Vidíme je tak zřetelně, že je rovnou můžeme modelovat. Zvláštní je to i v tom, že si myslíte, že jsou to jen vaše obrazy. Ale když je pak ztvárníte, přicházejí jiní lidé a říkají: Já, to je chlapík odvedle, toho moc dobře znám. A tohle je naše bytná!

Takže to jsou bubáci nás všech?

Zní to bizarně, že? Ale tak nějak to bude. Když modeluju pitoreskní postavku, asi se něco v mé hlavě spojí s představami ostatních lidí. Moje figury nemluví, musí tedy tělem vyjádřit strašně moc emocí. Tahle paní je smutná z manželství, které se jí nedaří, tak se seznámí dole s pánem, který má krematorium pro pejsky. Vyjádřit všechny její pocity – to je hra. Jak dopadne? To vidíte až na plátně. Některé loutky jsou od počátku fotogennické, ale někdy se vám to prostě nepovede, nevyjde to, jak mělo.

Gesto po gestu upravují animátoři postavičky, aby chodily, jezdily, pily kafe. Pak je film hotov. Co dál? Nenašla jsem tady sklad starých loutek.

To tady neexistuje. Většina loutek se zlikviduje, použije pro další film.

Strašná pomíjivost.

Každá loutka odchází, odchází fyzicky – doslova. Ty, co mi tady stojí na stole, jsou už také mrtvé. Je to hřbitov.

Už si nikdy nezahrají?

Jsou vyrobeny z latexu, který po nějaké době na vzduchu ztrouchnívá. Z figurek vydrží hlavy, ruce a tělo se postupně rozpadnou. Skelety, které jsou velmi drahé, použijeme pro nové loutky. Ty potom zase rozebereme. Jediné, co zůstává, je film. A to řemeslo. Mám ho rád a mám rád lidi, s kterými můžu spolupracovat.

Je to stále jedna a ta samá parta?

Ne snad úplně, ale tak nějak to vychází – držím se v okruhu lidí, kteří se mnou už prošli kus života. Neumím si představit, že bych s námětem přišel do cizího prostředí. Třeba jako dirigent, který se postaví před cizí orchestr a začne zkoušet. To já neumím. Když začínám pracovat na filmu, podvědomě už počítám s konkrétními lidmi. Víím tudíž, jaký bude zvuk, dovedu si představit hudbu, jaká bude animace. A když mnoho let děláte se skvělým animátorem Alfonsem Mensdorff-Pouillym, tak je to prostě radost. Stále se máte na co těšit.

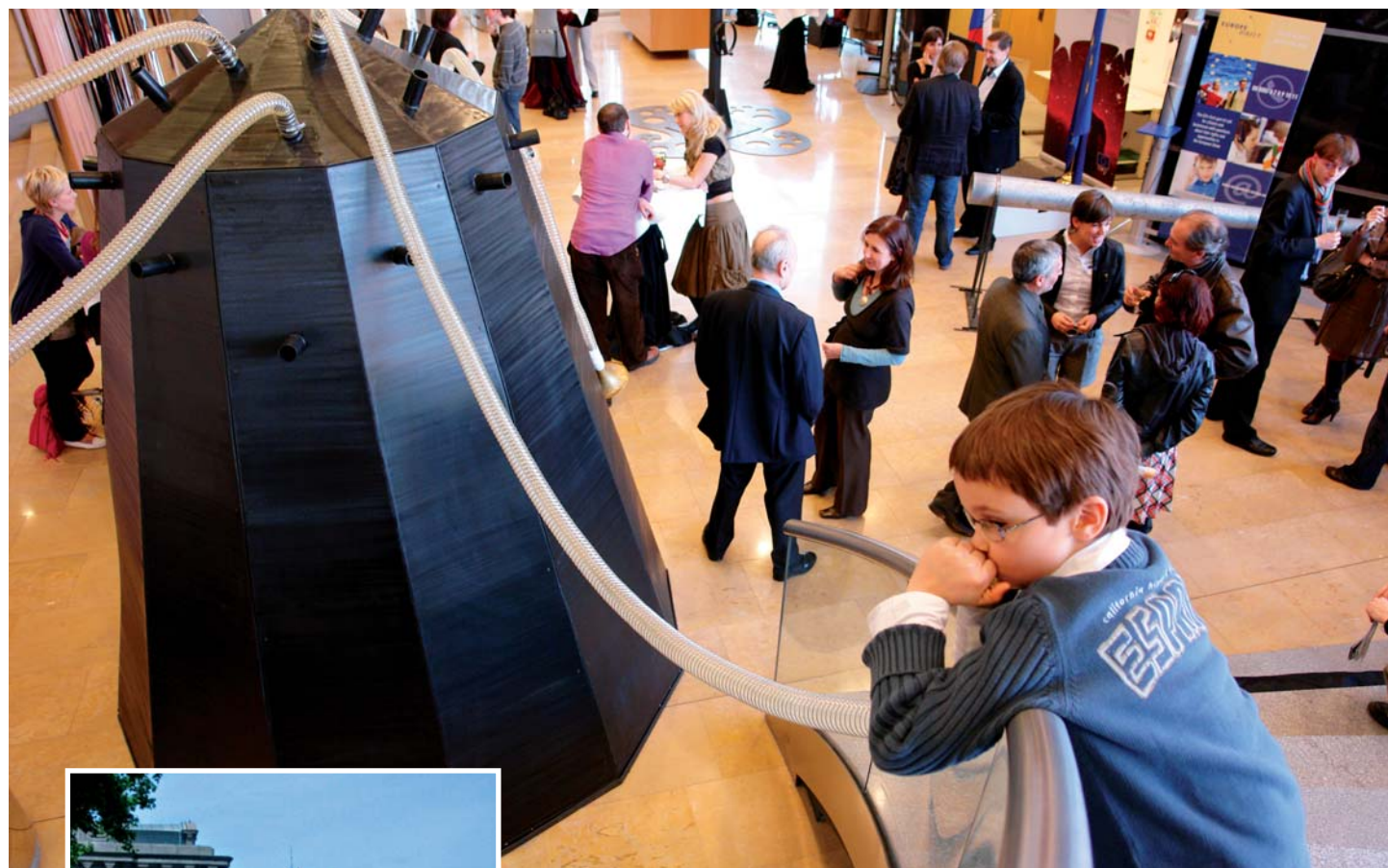
Na co se teď právě těšíte?

Děláme na večerníčkách, mezitím už myslím na *Malou z rybárny*. Bude to celovečerní film.

A váš text?

Psali jsme ho s Ivanem Arsenjevem na motivy *Malé mořské víly*. Máme už námět, text, skici. Teď je třeba začít přemýšlet nad loutkami. Čeká nás to známé kolečko. Ano, už se na to zase moc těším. ■

Orbis Pictus rozvíjí fantazii ... tentokrát v Bruselu

Během dubna se v Bruselu představuje mimořádná výstava Orbis Pictus aneb Brána do světa tvořivé lidské fantazie. Expozice je k shlédnutí na dvou místech – jednak v prostorách bruselského sídla ředitelství Evropské komise pro vzdělávání a kulturu Madou Tower a také v Galerii Českého centra.

Madou Tower vévodí „evropské“ části Bruselu

Za myšlenkou Evropského roku kreativity a inovace stojí eurokomisař Ján Figel', který bruselskou výstavu Orbis Pictus aneb... zahájil. Na vernisáži se představili rovněž Jiří a Radana Waldovi, autoři projektu, který zde slaví desáté výročí svého zahájení. Přítomen byl také tvůrce koncepce této interaktivní expozice Petr Nikl a výtvarník a hudebník Ondřej Smeykal, kteří společně vystoupili se svou hudební performancí.

Pod realizací výstavy Orbis Pictus aneb... je podepsáno dalších patnáct umělců různých národností. Své objekty zde představují Milan Cais, Michael Delia, Luboš Fidler, Petr Lorenc, Jiří Melzer, Quido Sen, Martin Janíček, Jiří Konvrzek, Václav Smolka, Jaroslav Kořán, Čestmír Suška, Zdeněk Šmíd, Ivan Havlíček, Miloš Vojtěchovský...

Důvod mimořádné obliby této výstavy tkví v nevědním zpracování. Na všudypřítomné cedulky Nedotýkejte se exponátů může návštěvník zapomenout. Právě naopak, dotýkat se je nutné! Instalované nástroje a objekty totiž neobsahují žádné elektronické přístroje, počítače, nahrou hudbu nebo filmovou smyčku. Oživit je, rozhybat a rozeznít může jen lidská energie spojená s tvůrčí fantazií. Pak se teprve v celé kráse ukáže, jak fungují Motýl zpěvavý, Orloj snivců, Fontána libosti, Bublající varhany nebo centrální objekt Srdce. Reakce dosavadních návštěvníků expozice dokazují, že hra funguje jako univerzální komunikační prostředek.

Výstava Orbis pictus aneb...

- Poprvé byla instalována v červnu 2006 v Paříži, o rok později následovala města Praha, Brno, Kroměříž, Opava a Florencie. Od října loňského roku až do letošního února byla k vidění v prestižním prostoru TELUS World of Science v kanadském Vancouveru.
- V současné době se vedou jednání o účasti výstavy na lucemburských veletrzích Luxexpo, kde se 9.–17. května koná Týden pro kreativitu a inovaci. Poté se výstava vrátí zpět do Bruselu a 26.–28. června se stane součástí doprovodných akcí na mezinárodním hudebním festivalu Couleur Café. Jedná se o jeden z nejprestižnějších evropských hudebních festivalů worldmusic. Ten se bude konat v prostorách bývalého nákladového nádraží Tour & Taxis, jež dnes slouží kulturním účelům.

Dotýkat se je nutné! Eurokomisař Ján Figel' společně s Petrem Niklem a Jiřím Waldem

Srdce, centrální objekt expozice (nahore), Ondřej Smeykal hraje na didgeridoo – naslouchají Ján Figel' a Jiří Wald (dole)

